

П. А. Лойка. **Прыватнаўласніцкія сяляне Беларусі: Эвалюцыя феадальнай рэнты ў другой палове XVI—XVIII ст.** Мн.: Навука і тэхніка, 1991. 112 с.

Манаграфія П. А. Лойкі — першае ў савецкай гістарыяграфіі комплекснае даследаванне феадальнай рэнты ў прыватных уладаннях Беларусі ў другой палове XVI—XVIII ст. Мабілізацыя аўтарам масавага матэрыялу дазволіла яму істотна ўдасканаліць методыку даследчыцкай работы. Акцэнт усёй аргументацыі перанесены з апісання асобных фактаў, г. зн., з ілюстрацыйнага паказу, на пераважна статыстычны аналіз. У храналагічных рамках другой паловы XVI—XVIII ст. такая метадыка асвятлення тэмы прыменена ўпершыню. Сам гэты факт сведчыць, што манаграфія П. А. Лойкі змяшчае арыгінальны пошук у вырашэнні адной з самых складаных праблем гісторыі феадальнай грамадска-эканамічнай фармацыі на Беларусі.

Разнастайнасць і інфармацыйныя магчымасці выкарыстаных аўтарам крыніц дазволілі яму значна шырэй, чым у апублікаванай раней літаратуры, вызначыць задачы свайго даследавання сістэмы рэнтных адносін на Беларусі ў перыяд развітога і позняга феадалізму. Сярод іх новымі з'яўляюцца: увесць комплекс пытанняў аб феадальнай рэнце ў прыватнаўласніцкіх маёнтках, вызначэнне ў дынаміцы ўзроўню эксплуатацыі ў іх, вывятленне парэнных асаблівасцей феадальнай рэнты. Прынцыповае значэнне мае падыход аўтара да праблемы рэнтных адносін з пазіцыі пошуку ўзаемасувязей, якія складаліся ўнутры гэтых адносін, вывятленні іх значэння ў развіцці сялянскай гаспадаркі, у разгортванні класавай барацьбы сялянскіх мас. Такі падыход сведчыць аб глыбокім разуменні аўтарам ролі дыялектыка-матэрыялістычнага прынцыпу вывучэння гэтай тэмы.

Методыку даследавання П. А. Лойкі выгадна адрознівае шырокае прымя-

ненне прынцыпу параўнання супастаўных даных, пошук дынамічных паказчыкаў. Тым самым у манаграфіі праблема рэнты паўстала ў руху, у развіцці, г. зн. яна вывучаецца не як статычная з'ява, а як працэс, што таксама надае ўсяму асвятленню тэмы навізну. Было б цікава пашырыць гэты метадалагічны прыём шляхам супастаўлення даных аб рэнце ў працах па гісторыі Расіі, а таксама рэгіёну Прыбалтыкі, дзе структура рэнты фарміравалася пад моцным уплывам таварна-грашовых адносін.

У першай главе манаграфіі грунтоўна прааналізаваны стан гістарыяграфіі па данай тэме. У ёй падкрэслена вядучае значэнне прац савецкіх гісторыкаў. Аўтар раскрывае тэарэтычную абмежаванасць прац дваранскіх і буржуазных гісторыкаў, слабыя бакі трактоўкі імі феадальнай рэнты.

Поўную характарыстыку атрымала крыніцаназначная база даследавання, якая складаецца ў асноўным з арыгінальных архіўных дакументаў, большая частка з якіх прыцягваецца ўпершыню.

Другая і трэцяя главы раскрываюць ва ўсёй шматскладанасці працэс фарміравання сістэмы рэнтных адносін ва ўмовах другой паловы XVI—XVIII ст. Моцным бокам гэтай часткі манаграфіі з'яўляецца ўсебаковы паказ фактараў, якія вызначалі структурныя рысы, канкрэтна-гістарычны змест рэнтных адносін. Упершыню формы рэнты атрымалі поўную характарыстыку як вынік шэрагу сацыяльна-эканамічных, палітычных абставін, характэрных для Беларусі ў разглядаемы перыяд.

Звяртае на сябе ўвагу тое новае, што ўнесена аўтарам у выклад праблемы. Абгрунтавана карэкціруецца схема эвалюцыі форм феадальнай рэнты ў другой палове XVII — пачатку XVIII ст., якую ў свой час пралапаваў вядомы гісторык-аграрнік Д. Л. Пахілевіч.

Чацвёртая глава лагічна завяршае

разгорнуты аналіз феадальнай рэнты. Асабліва выразна бачна ў гэтай главе арыгінальнасць вывадаў і назіранняў аўтара. Тут упершыню раскрыты канкрэтна-гістарычны змест дынамікі асобных формаў рэнты і ўсёй структуры рэнтных адносін, якія склаліся на Беларусі. Нагляднае ўяўленне аб гэтым працэсе змяшчаюць табліцы 1—12 дадатку да тэкста манаграфіі. Вывады аўтара адносна цяглых сялян пабудаваны на вялікім і разнастайным матэрыяле крыніц і таму выглядаюць больш пераканаўча, чым назіранні над данымі аб суадносінах формаў рэнты ў чынавікаў. Але і там сцверджанні аўтара перацанены не выклікаюць. Прынцыпова важным з'яўляецца вывад аўтара аб тым, што другая палова XVII — першая палова XVIII і асабліва другая палова XVIII ст. з'явіліся часам найвышэйшага развіцця фальварачна-паншчынай сістэмы, што мела сваім вынікам значнае павелічэнне адрабатчанай рэнты, прыкметную яе перавагу ў агульным павіннасным рэжыме прыватнаўласніцкіх сялян Беларусі.

Кніга П. А. Лойкі «Прыватнаўласніцкія сяляне Беларусі» уносіць прыкметны ўклад у гістарычную навуку. Яна ўяўляе цікавасць для навуковых супрацоўнікаў, выкладчыкаў, студэнтаў, і ўсіх, каго вабіць мінулае беларускай вёскі.

А. П. Ігнаценка,
Б. З. Капыскі,
У. А. Сосна

В. К. Лукашевич. Научный метод: структура, обоснование, развитие. Мн., «Навука і тэхніка», 1991. 207 с.

Наметившаяся в последние годы тенденция к уменьшению количества публикаций по философским проблемам научного метода находится в явном противоречии с необходимостью изучения многочисленных новаций современного научного познания в их воздействии как на процессы разработок конкретно-научных методов, так и на содержание и направленность философско-методологической рефлексии над данным компонентом познавательной деятельности. Опубликованная монография, одну из задач которой автор видит в достижении стабильной сопряженности между внутрингносеологическим и конкретно-научным (индустриальным) потребностями актуально реализуемого познавательного процесса в различных областях науки) направлениями исследования проблем метода (с. 9), несомненно, является своевременной. Это многоаспектное системное исследование ряда проблем в русле обоих направлений, объединяемых общим понятием проблемы научного метода, понимаемой автором как задача выявления «закономерностей построения новых методов, необходимых для познавательного освоения объектов принципиально иной системной организации, по сравнению с теми объектами, которые

успешно изучаются имеющимися методами» (с. 57). Основное внимание уделено вопросам структуры научного метода, его обоснования и тенденциям развития методов в общем русле научного прогресса.

Структурообразующим ядром, концентрирующим действие многочисленных (конкретно-научных, логико-гносеологических, мировоззренческих, психологических, социокультурных, практических и др.) факторов генезиса и развития научных методов, по мнению автора, является их предметно-концептуальное содержание, представляющее собой опережающее отражение познавательной ситуации, объекта, предмета, средств и условий познания. Оно генетически первично по отношению к операционально-нормативному содержанию метода, с которым нередко отождествляется содержание метода в целом, и вторично относительно его логического содержания, индуцируемого логической структурой проблемы, для исследования которой разрабатывается данный метод. С учетом отмеченных генетических зависимостей рассмотрены механизмы концептуального и логического обоснования научного метода. Гносеологическую сущность этой процедуры автор справедливо усматривает в рационализации его операционально-нормативного содержания. Коррелятивно типам обоснования метода рассмотрено содержание гносеологического и логического критериев научности метода, в совокупности образующих содержание наиболее общего и фундаментального критерия научности метода — его рациональную обоснованность (гл. III).

Методологически продуктивной и оригинальной является разработанная автором концепция развития методов как динамического синтеза предметного и концептуального содержания научного прогресса (гл. IV), основанная на исходном понимании гносеологической сущности метода как формы функционального синтеза предметного и нормативного знания (гл. II). Возможные типы их взаимодействия проанализированы в условиях экстенсивного и интенсивного развития знания в контексте проблемы «теория и метод», в русле концептуального взаимодействия наук, динамики предпосылочного знания и формирования нелинейного стиля мышления. Использование методологического потенциала теории творчества дало возможность показать стимулирующее и репрессивное воздействие различных факторов на субъект познания, реализующий процесс развития методов и, что наиболее важно, акцентировать внимание на познавательных ситуациях, включающих в качестве исследуемых объектов человекомерные системы.

Рецензируемая монография отличается всесторонностью анализа проблемы, строгой аргументированностью, эвристической направленностью авторской концепции. Это дает основание